

Summary. Essence and features of forming of economy of the new technological mode is exposed. Certain and grounded directions of public scientific-technological and innovative policy of Ukraine, which must become basis of forming of the innovative system of new format.

Key words: innovative system, technological mode, public innovative policy.

УДК 330.46:351.863:338.2

*Харaziшвилі Ю.М., д.е.н., с.н.с., головний науковий співробітник
відділу макроекономічного прогнозування та досліджень
тіньової економіки Національного інституту
стратегічних досліджень*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Запропоновано методологію розрахунку інтегрального індексу рівня економічної безпеки країни як кінцевого результату її соціально-економічного розвитку для визначення напрямів та заходів нарощення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека країни, індикатори економічної безпеки, інтегральний індекс соціально-економічного розвитку.

Постановка проблеми. Економічна безпека (ЕкБ) держави є інтегральною характеристикою стану економічної системи, оскільки система включає ряд підсистем – найважливіших, з погляду автора, взаємозв'язаних структурних складових безпеки, які відображають функціонування окремих сфер економіки: макроекономічну, інвестиційну, інноваційну, фінансову, соціальну, зовнішньоекономічну, енергетичну, продовольчу, демографічну. Цей перелік, якій відображає соціально-економічні аспекти, може доповнюватись, або уточнюватись як за складовими, так і за індикаторами в кожній складовій. У свою чергу, ЕкБ є підсистемою системи більш високого рівня – національної безпеки, що досягається таким рівнем розвитку та таким станом захищеності економіки, який повною мірою забезпечує потреби держави та її громадян в загальному процесі існування даної держави. Цей висновок підтверджує складність та багатогранність поняття «економічна безпека».

Рівень ЕкБ країни характеризується багатьма індикаторами, кожен з яких в окремому періоді може або зростати, або знижуватися, тому необхідно застосовувати інтегральні індекси оцінки, які б описували зміну рівня економічної безпеки у держави у порівнянні з пороговими значеннями. Саме порівняння рівня ЕкБ країни з пороговими значеннями є основним завданням аналізу, тому що визначає поточний стан соціально-економічного розвитку у всієї багатогранності його аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій, присвячених проблемам ЕкБ, варто виділити праці О.І. Барановського [1], О.С. Власюка [2], З.С. Варналія [3], С.Ю. Глазьєва [4], В.М. Гейця [5], Б.В. Губського [6], Я.А. Жаліла [7], Т.Т. Ковальчука [8], В.І. Мунтіяна [9], А.І. Сухорукова [10], О.І. Черняка [11], В.Т. Шлемко [12] та багато інших.

В наведених наукових працях розглянуті методологічні основи аналізу ЕкБ в сучасних умовах, концепції та моделі забезпечення найважливіших складових; проаналізовані загрози та розроблені заходи щодо підвищення рівня ЕкБ. Однак, з урахуванням важливості досліджень, недостатньо уваги приділяється саме визначенню динаміки інтегрального індексу ЕкБ та порівняння його з інтегральними пороговими значеннями. В жодній з робіт не розглядаються повною мірою тіньові індикатори ЕкБ, без врахування яких оцінка її рівня є неадекватною реальній економіці.

Варто віддати належне публікаціям Міністерства економічного розвитку і торгівлі [13] (МЕРТ) України та Держстату України [14], які започаткували методичні підходи до інтегральної оцінки рівня ЕкБ України та її регіонів, узагальнюючи існуючі підходи. Звичайно, перші публікації не є доскональними, але вони є рушійною силою для свого подальшого розвитку. Зокрема, до переваг скасованої Методики МЕРТ [13] відноситься задання вектора порогових значень: «нижня межа, нижній поріг, норматив нижній, норматив верхній, верхній поріг, верхня межа», що є перевагою визначення порогових значень перед попереднім скалярним заданням (як у більшості зазначених публікацій): «не більше», «не менше»; визначення вагових коефіцієнтів формалізованим математичним методом (методом головних компонент), що виключає суб'єктивізм; обґрунтування методу обертання факторних осей *квартимакс* замість *варимакс* [14]. В той же час, недоліком є неможливість використання вектора порогових значень для порівняння в єдиному масштабі динаміки інтегральних індексів та інтегральних порогових значень.

Виклад основного матеріалу. Докладний аналіз недоліків наведених підходів розглянуто в наукових працях НІСД [15-17], де запропоновано удосконалення методології інтегрального оцінювання рівня ЕкБ України. Методологія базована на принципах системності, комплексності, ієрархічності, однозначності та неперервності. Визначальним є принцип *неперервності*, що припускає коригування тих чи інших складових, індикаторів системи та їх порогових значень або введення до неї додаткових індикаторів (складових) за умови надходження нових даних або розробки нових методів розрахунку нових важливіших індикаторів, які до цього часу не публікувались органами державної статистики.

Відмінною рисою запропонованої методології є використання мультиплікативної форми інтегрального індексу, одночасне нормування індикаторів та порогових значень, формалізоване обґрунтування вагових коефіцієнтів, що дає можливість порівнювати в одному масштабі динаміку інтегрального індексу з інтегральними пороговими значеннями – *ідентифікувати* стан економічної безпеки, що обумовлює розроблення відповідних заходів повернення його в діапазон порогових, а краще, оптимальних значень. Порогові значення необхідно переглядати залежно від стану економіки й тих завдань, які стоять на певному етапі її розвитку.

З урахуванням визначених принципів запропоновано «інноваційний» склад індикаторів складових ЕкБ України [15,16], що включає такі індикатори, як: узагальнена продуктивність (випуск на одиницю продуктивної потужності); рівень оновлення основних засобів; рівень технології виробництва; рівень тінізації економіки; рівень використання потенційних можливостей (потенційного ВВП повного завантаження макрфакторів); рівень тіншового завантаження капіталу; рівень тіншового проміжного споживання; темп науково-технологічного прогресу; рівень тінізації доходів зведеного бюджету; рівень використання праці (відношення оптимального попиту на працю до її пропозиції); рівень оплати праці у випуску; рівень тінізації заробітної плати; рівень тіншової зайнятості; енергоємність тіншової економіки, без яких оцінка рівня ЕкБ не є адекватною.

Зазначені індикатори розподілені між складовими ЕкБ відповідно до їх належності. Застосування зазначених індикаторів стало можливим завдяки використанню функціональних взаємозв'язків між сукупним попитом та сукупною пропозицією, що базовані на неокейнсіанських, неокласичних та монетаристських підходах, об'єднаних в рамках однієї моделі – макромоделі загальної економічної рівноваги «Альфа» [18], які є результатом розрахунків в моделі. Таким чином, внаслідок засто-

сування макромоделі маємо прогнозні макропоказники для розрахунку прогнозних значень індикаторів ЕкБ та, у підсумку, прогнозного рівня ЕкБ.

У функціонально-структурному аспекті ЕкБ країни можна визначити як сукупність складових більш високого рівня: *економічної* та *соціальної*. Додавання до цього переліку екологічної складової буде характеризувати «сталий» розвиток країни. До *економічної* складової віднесемо наступні сфери економіки: макроекономічну, інвестиційну, інноваційну, фінансову, зовнішньоекономічну, енергетичну; до *соціальної*: соціальну, продовольчу, демографічну.

Застосовуючи запропоновану методологію інтегрального оцінювання рівня складових ЕкБ та їх порогових значень, отримаємо динаміку інтегральних індексів та їхніх порогових значень окремих сфер економіки, включених до *економічної* та *соціальної* складників (згортка першого рівня). На другому етапі визначаються інтегральні індекси та їхні порогові значення для *економічної* (рис.1, а) та *соціальної* (рис.1, б) складників (згортка другого рівня).

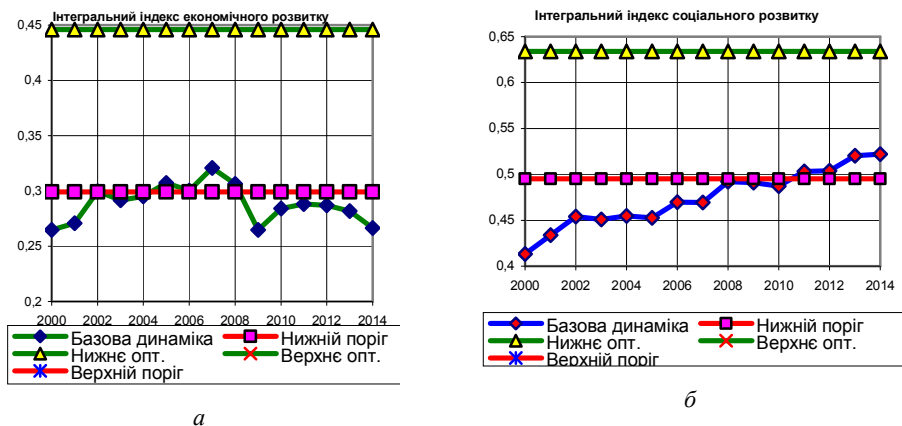

Рис.1. Динаміка інтегральних індексів економічного (а) та соціального (б) розвитку.

На третьому етапі визначаються інтегральні індекси рівня соціально-економічного розвитку, що адекватно визначенню рівня ЕкБ країни, причому вага економічної складової складає 0,5268, а соціальної – 0,4732. Отже, ЕкБ країни відображає стан (рівень) соціально-економічного розвитку (рис.2).

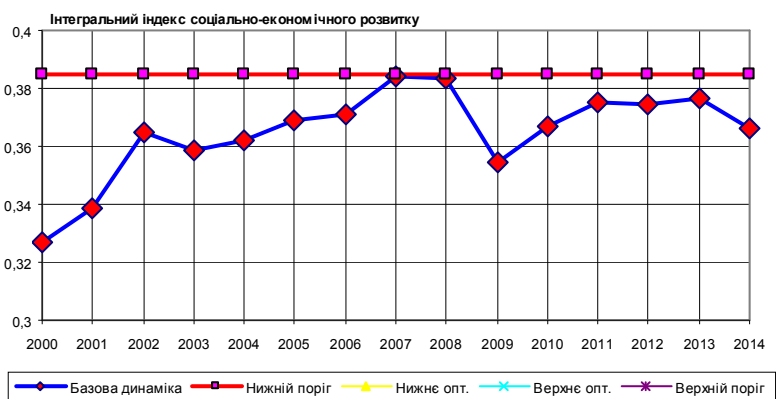

Рис. 2. Динаміка інтегрального індексу соціально-економічного розвитку України.

Як видно з розрахунків, рівень соціально-економічного розвитку України (рівень ЕкБ) за останні 12 років істотно не змінився, знаходиться нижче нижнього порогу, тобто в небезпечній зоні, що свідчить про неефективність існуючої моделі економічного розвитку та макроекономічної політики в цілому. Така ситуація обумовлена розміщенням більшості складових нижче нижнього порога, а саме: з 9 складових ЕкБ 5 знаходяться нижче нижнього порогового значення (інвестиційна, інноваційна, соціальна, демографічна та енергетична) безпеки, що означає несприятливі тенденції в економіці держави. Дві складові ЕкБ (макроекономічна та зовнішньоекономічна) ледве перевищують нижній поріг, і лише дві складові (фінансова та продовольча безпеки) перебувають у сприятливій зоні (вище нижнього порогу), причому з негативними тенденціями рівня фінансової безпеки у 2013-2014 рр.

Висновки. Використання розробленої в НІСД методології дозволяє оцінити стан кожної складової ЕкБ, розробити прогноз та визначити складові, які потребують першочергової уваги. Запропонована методологія дає можливість порівнювати в одному масштабі динаміку інтегрального індексу з інтегральними пороговими значеннями, тобто коректно *ідентифікувати* стан економічної безпеки (стан соціально-економічного розвитку), а також передбачає вчасний перегляд порогових значень залежно від стану економіки й завдань певного етапу розвитку національної економіки. Функціонально-структурний підхід до інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України дозволяє оцінити рівень економічної безпеки України як кінцевий результат соціально-економічного розвитку; розгорнути інтегральний індекс в систему складників та індикаторів економічної безпеки з їх ваговими коефіцієнтами для визначення «вузьких місць», напряму поліпшення та розроблення відповідних заходів внаслідок впливу на структурні елементи.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. – Київ: нац. торг.-екоп. ун-т. – К.: КНТЕУ. – 2004. – 760 с.
2. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк. – Нац. інс-т проблем міжнародної безпеки при РНБО України: Моногр. – К., 2008. – 48 с.
3. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Моногр. / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
4. Глазьев С.Ю. Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс / С. Глазьев // Российский экономический журн. – 1997. – №1. – С. 3-17; Илларионов А. Критерии экономической безопасности / А. Илларионов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.iea.ru/article/publ/-vopr/1998_10.pdf.
5. Концепція економічної безпеки України / Підгот. В. М. Геєць та ін.; НАН України, Ін-т. екоп. прогнозування. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
6. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: моногр. / Б.В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
7. Жаліло Я.А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я.А. Жаліло. – Стратегія національної безпеки України в контексті до-свіду світової спільноти. – К.: Сатсанга, 2001. – 224 с.
8. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. – К.: Знання, 2004. – 638 с.
9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
10. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Нац. ін-т про-блем міжнародної безпеки; За ред. А.І. Сухорукова. – К., 2003. – 64 с. Система економічної

- безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н. проф. Сухорукова А.І. / Нац. ін.-т проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2010. – 685 с.
11. Черняк О.І. Методика визначення зовнішньоекономічної безпеки України // О.І. Черняк, А.В. Ставицький. – Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. – 2002. – №1(1). – С. 3-7.; Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. – Х.: ХНЕУ, 2006. – 240 с.
 12. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
 13. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Мінекономіки України №60 від 2.03.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
 14. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку / Державний комітет статистики України: Наказ № 114 від 15.04.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uazakon.com/documents/-date_1a/pg_ibcnog.
 15. Харазішвілі Ю.М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України: Аналітична записка / Ю.М. Харазішвілі, А.І. Сухоруков, Т.П. Крупельницька – НІСД, вересень 2013.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>.
 16. Сухоруков А.І. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №3 (28). – С. 5-15.
 17. Харазішвілі Ю.М. Визначення стратегічних орієнтирів рівня економічної безпеки України: Аналітична записка / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь, Д.О. Махортгих – НІСД, березень 2014.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/-articles/1501>.
 18. Харазішвілі Ю.М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України / Ю. М. Харазішвілі. – К.: ТОВ «Поліграф-Консалтинг», 2007. – 324 с. (Моногр.); Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков., Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.

Summary. *The methodology of calculation of the integral index of economic security of the country as the final result of its socio-economic development to determine the directions and measures build economic security.*

Key words: *economic security of the country, indicators of economic security, the integral index of socio-economic development.*

УДК 314:33

Хомин О.Й., к.е.н., доцент Львівського державного університету внутрішніх справ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сутність поняття «сталій розвиток» є безперечним. Аналізується суть сталого розвитку демографічної безпеки та особливості її забезпечення. Визначені зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на формування сталого розвитку демографічної безпеки. Встановлені умови забезпечення сталого розвитку демографічної безпеки.

Ключові слова: *сталій розвиток, демографічна безпека, смертність населення, старіння населення, інтереси держави.*

Протягом останніх десятиріч тенденції демографічних процесів набули незворотних змін. Важливими серед яких є низька чисельність народжуваності та висока частка смертності населення, старіння населення, незадовільний стан здоров'я, зни-